

9 **Fontanna Potop, park Kazimierza Wielkiego**

Fontanna, projektu berlińskiego rzeźbiarza Ferdinanda Lepcke, autora bydgoskiej „Łuczniczki”, została uroczystie odsłonięta w 1904 r. Powstanie „Potopu” było wynikiem konkursu na projekt pomnika-fontanny, która miała ozdobić ten fragment miasta. Obiekt od samego początku stał się atrakcją, a przede wszystkim jednym z najczęściej fotografowanych miejsc w Bydgoszczy. Centralna grupa, ludzie oraz lew ratujący się przed wodą, miała wysokość około 6 metrów. Bydgoski wodotrysk zniknął z krajobrazu miasta w 1943 r., kiedy to został przetopiony na cele wojenne. Niemiecka armia zyskała w ten sposób niemal 9 ton brązu. Dzięki zaangażowaniu społeczników, ta wyjątkowa fontanna, powróciła na swoje miejsce w 2014 r.

10 **Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, plac Wolności**

Świątynia została wzniesiona w latach 1872-1876 na potrzeby bydgoskiej gminy ewangelickiej. Nowoczesny jak na owe czasy gmach został zaprojektowany przez berlińskiego architekta - Fryderyka Adlera. Wykładowca Berlińskiej Akademii Budownictwa, specjalizujący się w obiektach sakralnych, zaprojektował dla Bydgoszczy interesujący obiekt historyzujący z przewagą form neoromańskich i neogotyckich. Witraże w oknach prezbiterium ufundował cesarz niemiecki Wilhelm I, a wykonane zostały przez Cesarski Instytut Witrażowy w Berlinie. Kościół otrzymał nowoczesne gazowe ogrzewanie podłogowe oraz doskonale oświetlenie składające się z ok. 200 lamp gazowych. Profilowane cegły i terakotę do wystroju elewacji sprowadzono z Charlottenburga (obecnie dzielnica Berlina).

11 **Budynek Copernicanum, ul. Kopernika 2**

Ciekawy gmach, należący obecnie do Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, został wzniesiony w latach 1903-1906. Obiekt ten, ozdobiony ciekawymi secesyjnymi detalami (uwagę przykuwa m.in. zegar słoneczny na elewacji południowej), powstał w berlińskiej pracowni architektonicznej Carla Zaara i Rudolfa Vahla.

12 **Pomnik „Łuczniczki”, park Jana Kochanowskiego**

Posąg wykonany przez berlińskiego rzeźbiarza, Ferdinanda Lepcke, to jeden z najważniejszych symboli miasta. Rzeźba została sprowadzona do Bydgoszczy w 1910 r. staraniem, m.in. ówczesnego burmistrza - Hugo Wolffa. Kopie „Łuczniczki” znajdują się m.in. w Coburgu, rodzinnym mieście Ferdinanda Lepcke, w Wilhelmshaven, partnerskim mieście Bydgoszczy, oraz na Wyspie Muzeów w Berlinie.

13 **Aleje Mickiewicza**

Północna pierzeja tej reprezentacyjnej ulicy, wytyczonej w 1903 r., została zabudowana ciekawymi kamienicami i willami, które zaprojektowali czołowi lokalni architekci. Większość ze stojących tu budynków zostało ozdobionych detalami w stylu berlińskiej secesji. Warto dodać, że na północ od ulicy rozciąga się niezwykle nowoczesna, jak na owe czasy, dzielnica mieszkaniowa, zaprojektowana zgodnie z najnowszymi trendami urbanistycznymi początku XX wieku.

14 **Budynek Akademii Muzycznej, ul. Słowackiego 7**

Gmach główny bydgoskiej akademii został zbudowany w latach 1904-1906 na potrzeby starostwa powiatowego. Bydgoszcz w okresie zaboru pruskiego była bowiem nie tylko stolicą rejencji ale także powiatem grodzkim. Neobarokowy budynek zaprojektował niemiecki architekt z podberlińskiego Poczdamu - Traugott Ernst Robert von Wienskowski - von Saltzwedel. Prace budowlane wykonała firma M. Czarnikow et Co z Berlina. Obiekt ten, nieznacznie przebudowany w okresie powojennym, do dziś stanowi ozdobę bydgoskiej dzielnicy muzycznej.

15 **Budynki Polskiego Radia Pomorza i Kujaw**

ul. Gdańska 48. Niezwykła willa, jeden z najciekawszych obiektów w Bydgoszczy, została zbudowana w latach 1897-1898 dla Ernsta Heinricha Dietza, rentiera, a zarazem radcy magistratu Bydgoszczy. Budynek zaprojektował berliński architekt Heinrich Seeling, zainspirowany angielskim wydaniem architektury malowniczej. We wnętrzu znajdziemy wiele interesujących elementów dekoracyjnych, a w ogrodzie zachwyca fontanna ozdobiona rzeźbą czapli.

16 **Kamienica przy ul. Gdańskiej 42**

Budynek został wzniesiony w latach 1905-1906 dla kupca Maxa Rosenthala przez uznanego bydgoskiego architekta - Fritza Weidnera. Weidner, przez większą część życia związany z Bydgoszczą, jest autorem jednych z najciekawszych i najbardziej charakterystycznych kamienic w centrum miasta. Do grodu nad Brdą przeniósł się z Berlina, początkowo podpisywał się „Fritz Weidner - architekt z Berlina”. Wielkomijska kamienica jest przykładem nowych trendów w architekturze przełomu wieków, trendów, które do Bydgoszczy napływały w wersji zaadaptowanej przez niemieckich, często berlińskich, architektów. Wczesnomodernistyczny obiekt o uproszczonym detalu zdobi przede wszystkim para wykuszy połączonych masywnymi balkonami.

ul. Gdańska 50. Wolnostojąca willa w stylu włoskiego renesansu została zaprojektowana przez berlińskiego architekta Hildebrandta. Dostojny budynek od strony wschodniej otaczał ogród zaplanowany przez znanego projektanta ogrodów i parków Johanna Larassa, który wykształcenie zdobył w szkole ogrodniczej w Poczdamie. Willa została wzniesiona w latach 1900-1902 dla Wilhelma Blumwe, bogatego bydgoskiego przemysłowca. Blumwe był właścicielem świetnie prosperującej Fabryki Traków i Maszyn do Obróbki Drewna (obecna Fabryka Obrabiarek do Drewna). Zakład ten, mogący poszczycić się ponad 150-letnią historią, pod koniec XIX wieku zatrudniał ponad 100 robotników, a na początku XX wieku posiadał swoje przedstawicielstwa m.in. w Berlinie i Kolonii.

17 **Kamienica przy ul. Krasieńskiego 2, róg Gdańskiej**

Budynek zaprojektował Julius Knüpfel, architekt, który w końcu XIX w. przybył do Bydgoszczy z Berlina. Kamienica, zbudowana w 1912 r., prezentuje formy wczesnego modernizmu. Obiekt o zredukowanym detalu przykryty został dachem namiotowym, który zachował się do naszych czasów (podobny dach przykrywał gmach Domu Towarowego „Jedynak”). Warto dodać, że w okresie międzywojennym w kamienicy mieścił się ekskluzywny salon mód, a w pomieszczeniach na pierwszym piętrze odbywały się pokazy mody.

18 **Budynek Domu Towarowego „Jedynak”, ul. Gdańska 15**

Modernistyczny dom towarowy został zaprojektowany przez Otto Waltera z Berlina dla zamożnej rodziny kupców - Conitzer. Stylistycznie budynek nawiązywał do berlińskich i paryskich domów towarowych. W obiekcie zastosowano, po raz pierwszy w Bydgoszczy, konstrukcję żelbetową. Na skutek pożaru budynek stracił swój pierwotny, bardzo charakterystyczny dach. Na elewacji warto zwrócić uwagę na rzeźby przedstawiające cztery greckie boginie (Afrodyta, Eris, Hera i Atena) znajdujące się nad wejściem oraz postać Sylena umieszczoną w narożniku budynku.

19 **Budynek dawnej Dyrekcji Kolei Wschodnich, ul. Dworcowa 63**

Imponujący gmach został zaprojektowany przez berlińskich architektów - Martina Gropiusa (1824-1880) i Heino Schmiedena. Historyzujący obiekt, nawiązujący do manierizmu niderlandzkiego, wzniesiono na potrzeby pierwszej w Europie i na świecie dyrekcji kolejowej - Królewskiej Dyrekcji Kolei Wschodnich. Kierowała ona rozbudową i prowadziła nadzór nad liniami kolejowymi we wschodnich prowincjach pruskich. Sprzed budynku warto przejść kilka kroków do skrzyżowania ulicy Dworcowej i Królowej Jadwigi. Patrząc z tego miejsca w kierunku zachodnim, można dostrzec zabytkowy budynek dworca z połowy XIX w., częściowo widoczny za nowym terminalem dworcowym z 2016 r. Kolej żelazna odegrała niezwykle ważną rolę w historii miasta przełomu XIX i XX wieku.

*** Mosty kolejowe w Bydgoszczy.**

Trzy mosty kolejowe na rzece Brdzie w okolicy dworca kolejowego Bydgoszcz Główna to wyjątkowy zabytek techniki. Ceglany most wschodni został oddany do użytku w 1851 r. w ramach budowy linii kolejowej, która miała połączyć Prusy Wschodnie z Berlinem. Jest on jednym z najstarszych istniejących mostów kolejowych w Polsce. Ceglany most środkowy wzniesiono w 1872 r. podczas budowy linii kolejowej z Bydgoszczy do Inowrocławia. Most zachodni o konstrukcji żelbetowej (wzniesiony w 1895 r.) stanowi ciekawy kontrast w stosunku do sąsiednich ceglanych obiektów.

Bydgoszcz jako „Klein Berlin”

Na skutek pierwszego rozbioru Polski (1772 r.) Bydgoszcz wcielono do Prus. Zaborca przejął miasto wyniszczone wojnami i mocno wyludnione. Bydgoszcz, znana w owym czasie jako **Bromberg** (niemiecka nazwa miasta), stała się ważnym ośrodkiem administracyjno-wojskowym. Miasto ponownie zaczęło rozwijać się jako centrum handlu i przemysłu, m.in. dzięki królowi Prus Fryderykowi II (zwanemu Wielkim), który podjął decyzję o budowie Kanału Bydgoskiego (1773-1774). Połączenie kolejowe z Berlinem z 1851 r. dało kolejny impuls do rozwoju miasta, w znaczący sposób przyczyniając się do jego rozkwitu.

Druga połowa XIX i początek XX wieku to okres dynamicznego rozwoju Bydgoszczy. Czas ten można nazwać drugim złotym okresem w historii miasta. Większość ówczesnych Bydgoszczan to osoby, których rodziny przybyły z terenu Prus. Berlin, stając się stolicą zjednoczonych Niemiec, będzie więc wywierał ogromny wpływ na mieszkańców grodu nad Brdą. Na początku XX w. z Bydgoszczy do stolicy Cesarstwa Niemieckiego można było dojechać w pięć godzin. Mieszkańcy mogli wybierać spośród kilkunastu połączeń na dobę. Do Berlina udawali się bydgoscy kupcy, przedsiębiorcy, fabrykanci oraz architekci. Podobny ruch odbywał się jednak także w drugą stronę. W Bydgoszczy projektowali lokalni, ale także berlińscy architekci. Nad Brdą powstawało wiele kamienic, budynków użyteczności publicznej, a także zakładów przemysłowych o ciekawej architekturze. Wszystko to spowodowało, że miasto nazywano małym Berlinem („**Klein Berlin**”). Zapraszamy na spacer po niemieckiej Bydgoszczy przelotu XIX i XX w.

1 Pałacyk Lloyd'a, ul. Grodzka 17*

Obiekt wzniesiony w stylu manieryzmu niderlandzkiego w latach 1885-1886 dla kapitana żeglugi Otto Liedtke. Skromnych rozmiarów budowla kryje w swoich murach ponad 100 lat historii żeglugi śródlądowej w Bydgoszczy. Nieruchomość zakupiona na początku XX w. przez Bydgoskie Towarzystwo Żeglugi Śródlądowej (Bromberger Schlepsschiffahrt) jest świadectwem roli, jaką w dziejach grodu nad Brdą odegrała wymiana handlowa rzeką. Związki Bydgoszczy z wodą, niezwykle obiekty hydrotechniczne, ale także XIX-wieczne przemysłowe dziedzictwo miasta, doskonale widać na Wyspie Młyńskiej.

* Nazwy ulic i placów funkcjonowały w owym czasie w języku niemieckim; i tak ulica Grodzka to była Schloßstraße, a następnie Burgstraße.

2 Kościół pw. św. Andrzeja Boboli, pl. Kościeleckich 7

Świątynia widoczna z Mostu Staromiejskiego została wzniesiona w latach 1901-1903 r. dla niemieckiej gminy wyznaniowej jako fara ewangelicka. Większość mieszkańców Bydgoszczy w tym czasie stanowili Niemcy, którzy byli w przeważającej części protestantami. Imponujący gmach kościoła, do dziś najwyższy budynek miasta (75 m wysokości), zaprojektował berliński architekt Heinrich Seeling. Choć specjalizował się on w budowie gmachów teatralnych, zrealizował dwa obiekty sakralne dla Bydgoszczy, jedyną świątynię w jego dorobku.

4 Kamienica przy ul. Stary Port 1-3

Neobarokowy narożny gmach wzniesiony przez jednego z najbardziej znanych bydgoskich budowniczych, Józefa Świąćckiego, został zaprojektowany jako dom Hohenzollern. Interesującą ozdobą tego budynku była rzeźba cesarza Wilhelma I, umieszczona w niszy znajdującej się w narożniku na wysokości trzeciego piętra. Król Prus, który został pierwszym władcą zjednoczonych Niemiec, spoglądał na Brdę od 1893 r. do momentu powrotu Bydgoszczy do Polski w 1920 r.

3 Gmach Poczty Głównej w Bydgoszczy, ul. Jagiellońska 6

Rozległy kompleks budynków pocztowych został wzniesiony pomiędzy Brdą a ul. Jagiellońską w latach 1883-1885 i 1896-1900. Władze pruskie, po zwycięskiej wojnie z Francją (1870-1871) i uzyskaniu ogromnych kontrybucji wojennych, postanowiły rozbudować instytucje pocztowe w nowo powstałym Cesarstwie Niemieckim. Obiekt wzniesiony w stylu neogotyckim, stylu uznanym za narodowy przez parlament pruski w XIX w., do dnia dzisiejszego pełni swoją pierwotną funkcję. Na elewacji, wśród wielu interesujących detali, warto zwrócić uwagę na dobrze zachowane napisy w języku niemieckim znajdujące się nad wejściami do budynku.

5 Kamienica przy placu Teatralnym 6

Charakterystyczną, wielkomięską kamienicę zaprojektował w 1912 r. berliński architekt, Henry Gross, dla bydgoskiego kupca i fabrykanta mebli Otto Pfefferkorna. Przemysł meblarski w Bydgoszczy rozwijał się niezwykle dynamicznie w drugiej połowie XIX w. gdyż w grodzie nad Brdą istniało kilkanaście tartaków, w tym zakłady należące do berlińskich handlarzy drewnem. Stolica Niemiec była bez wątpienia głównym odbiorcą „bydgoskiego” drewna oraz tutejszych wyrobów meblarskich.

6 Kamienica Emila Werkmeistera, ul. Jagiellońska 4

Budynek, zaprojektowany przez znanego i cenionego berlińskiego architekta, Heinricha Seelinga, został wzniesiony w latach 1910-1912. Nowoczesny, jak na tamte czasy, obiekt z ograniczonym detałem i ciekawym motywem solarnym wykuszu powstał w miejscu dawnych spichlerzy na zlecenie bydgoskiego kupca Emila Werkmeistera.

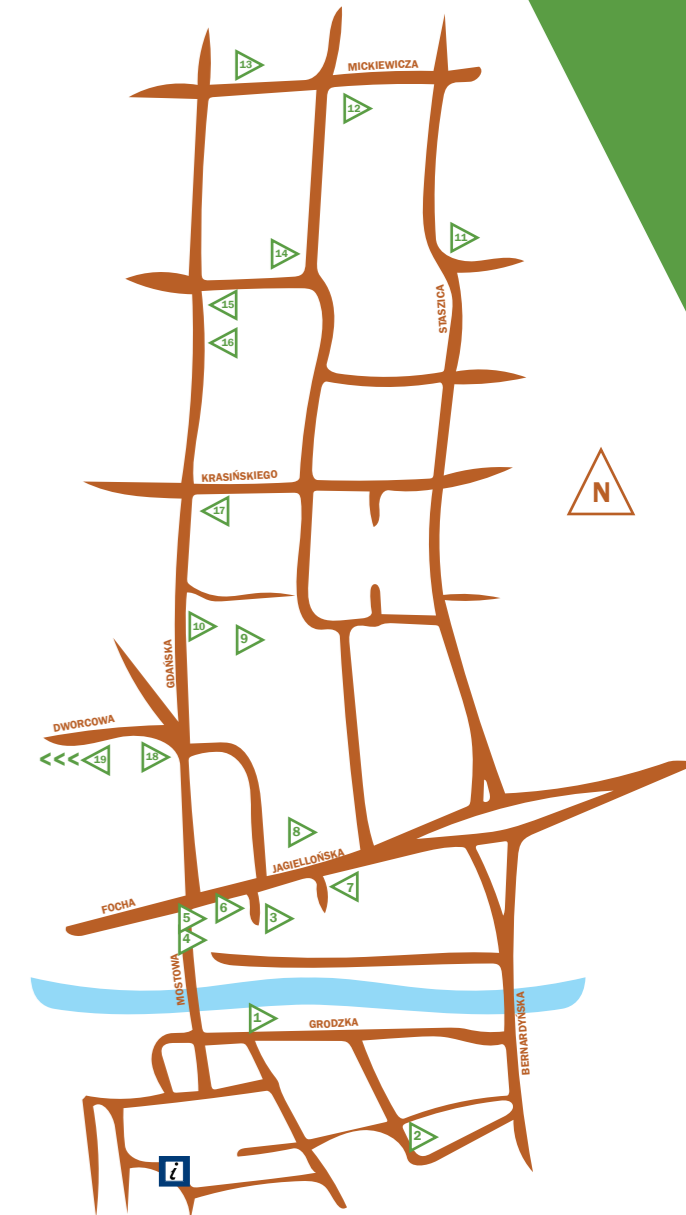
7 Budynek Oddziału NBP w Bydgoszczy, ul. Jagiellońska 8

Budynek został wzniesiony w latach 1863-1864 na potrzeby bydgoskiej filii Banku Królewskiego w Berlinie. Reprezentacyjny gmach zaprojektował niemiecki mistrz budowlany Herman Cuno. Neorenesansowa budowla swoją formą nawiązuje do architektury pałacowej włoskiego renesansu. W momencie powstania, zaprojektowany w jego wnętrzu skarbiec, mógł poszczycić się niezwykle nowoczesnymi zabezpieczeniami.

8 Budynek Urzędu Wojewódzkiego, ul. Jagiellońska 3

Najstarsza część obecnego kompleksu budynków została wzniesiona w latach 1834-1836 z przeznaczeniem na siedzibę rejencji bydgoskiej (jednostka administracyjna w Prusach powstała w 1815 r. decyzją króla Fryderyka Wilhelma III). Neoklasycystyczny gmach urzędu powstał według planów przygotowanych przez Wyższą Deputację Budowlaną w Berlinie. Obiekt zaprojektował radca budowlany Carl Adler, ale warto odnotować, że korekty projektu dokonał Karl Friedrich Schinkel (1781-1841), niemiecki architekt i urbanista, jeden z wybitniejszych przedstawicieli klasycyzmu w Królestwie Prus.

Opracowanie merytoryczne: **Dawid Urbański**
Współpraca: **Antoni Kosowski**
Projekt i skład: **Bydgoskie Centrum Informacji**
Zdjęcia: **Tymon Markowski, Robert Sawicki, Domena Publiczna, visitbydgoszcz.pl**
©Miasto Bydgoszcz | Bydgoskie Centrum Informacji | 2026
www.visitbydgoszcz.pl